

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Öğrencilerinin Empatik Eğilimler ve Algıladıkları Anne ve Baba Olumlu Sosyal Davranışları: Cinsiyetin Farklılaştırıcı Rolü*

Necla Acun Kapıkıran** Şahin Kapıkıran***
B.İlgın Başaran****

Öz

Bu çalışmanın amacı Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) öğrencilerinin algılanan anne-baba olumlu sosyal davranışları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişki üzerinde cinsiyet değişkeninin farklılaştırıcı rolünün olup olmadığını sınamaktır. Araştırmanın katılımcıları, Ege bölgesinde bulunan D.E.Ü. E.Ü. ve PAÜ PDR öğrencilerinden oluşan toplam 345 öğrencidir. Araştırmanın amacına uygun olarak öğrencilerin empatik eğilimlerini belirlemek için Empatik Eğilim Ölçeği ve algılanan olumlu sosyal davranışları ölçmek için Çocuk ve Aile Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizi için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçta, yalnızca baba duygularını açıklama ile empatik eğilim arasındaki ilişki üzerinde cinsiyetin farklılaştırıcı rolü olduğu saptanmıştır. Ancak, anne-baba olumlu sosyal davranışlar ile empatik eğilim arasındaki ilişkiler üzerinde cinsiyetin farklılaştırıcı rolü bulunmamıştır. Sonuçlar empatik eğilim ve anne-baba olumlu sosyal davranışlar açısından tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Empatik eğilim, olumlu sosyal davranışlar, Psikolojik Danışma Rehberlik Öğrencileri

¹ 05 Haziran 2012 tarihinde elektronik olarak yayımlanmıştır.

* Bu çalışmanın bir kısmı, IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur (Çeşme-İzmir, 2007)

** Yard.Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Denizli, PDR e-mail:

nkkiran@pau.edu.tr

*** Yard.Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Denizli, PDR e-mail:

skkiran@pau.edu.tr

**** Yard.Doç.Dr. Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bornova-İzmir,PDR e-mail:

ilginbasaran@yahoo.com.

**Predicting the Empathic Levels of the Counseling
and Guidance Students with Respect to Their
Mothers' and Fathers' Pro-Social Behaviors:
The Moderating Role of Gender**

Abstract

The main purpose of this study is to examine the moderator role of gender variables on the relationship between perceived parent prosocial behaviors and empathic tendency in counseling and guidance students. 345 university students, attending department counseling and guidance, at Dokuz Eylul University, Ege University and Pamukkale University participated as subjects in the study. Data were collected by using to measure the prosocial behaviors and the empathic responses of the parents and Empathy Scale. For moderation analysis was conducted hierarchical regression analysis. Hierarchical regression analysis indicated that gender did moderate the relationship between emotional expressions of the fathers and empathic tendency. However, other findings showed that gender had no moderating effect on the relationship between other variables and empathic tendency.

Key Words: Empathy, prosocial behavior, Counseling and Guidance Student

Giriş

Empatik anlayış, yardım hizmeti veren meslekler için gerekli bir özelliktir. Empati, teröpatik ilişkinin gelişimi (Kremer ve Dietzen, 1991) ve psikolojik danışmanın sahip olması gereken en önemli öğelerden birisidir (Corcoron, 1983; Barkham ve Shapiro, 1986). Empati yalnız duygusal etkinlik değil aynı zamanda bilişsel bir etkinliktir (Broome, 1991). Empati kurarak kişinin yalnız duyguları değil, aynı zamanda düşünceleri ve güdüleri de anlaşılmasına çalışılır (Iannotti, 1985; Acar, 1989:9; Dökmen, 1994:121). Diğer bir deyişle, bir kişinin bir başkasıyla empati kurmasıyla diğer kişinin değerleri, niyetleri, duyguları, bilişsel benzerlikleri ve algısal alanına ulaşma düzeyi gibi yönleri anlaşılmasına çalışılır (Broome, 1991). Davis (1983)'e göre, empati dört boyuttan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, empatinin bilişsel yönünü oluşturan perspektif almaktır. Empatinin perspektif alma yönü, kendi bakış açısını başkalarının bakış açısına uydurma ve diğer kişinin durumunu anlama olarak tanımlanmaktadır. (Hatcher ve ark., 1994). İkincisi, empatinin daha çok duygusal yönünü oluşturan empatik ilgidir. Empatik ilgi, sorun yaşayan bireylerin sorunlarıyla ilgilenme ve onların sorunlarına sempati duymadır (Davis,1983). Üçüncüsü, hayali katılımdır. Hayali katılım, kişinin bir roman ve şiir okurken duygusal olarak uyarılmasıyla ortaya çıkar (Stiff, Dillard, Somera, Kim, ve Sleight, 1988). Hayali katılım empati kurulmasını kolaylaştıran bir süreçtir. Kişi, bir başkası tarafından bir olay anlatılırken bazen bu olayların içine kendisini katar. Olayı kişi kendisi de yaşıyormuş gibidir. Bu durum, o kişinin başkasının perspektifini daha kolay almasını sağlar (Acun-Kapıkıran, 2010). Dördüncü ve son boyut kişisel gerilimdir. Kişisel gerilim, birinin diğer kişinin yerine kendisini koyma durumunda, o kişinin durumunu anlamakla birlikte gerilim hissetmesidir (Davis, 1983). Bu, kişinin zor durumda olduğunu hissettiği kişiye yardım etme isteğini artırır. Empati, insanlar arası ilişkide iletişimi kolaylaştıran bir iletişim biçimi olarak, iletişimi kolaylaştırdığından dolayı daha geniş bir sosyal çevreye sahip olmanın (Granello, 1999) yanında bireylere birçok yararlar sağlar. Örneğin empati, dolaylı saldırganlık (Björkqvist, Österman ve Kaukiainen, 2000) ve doğrudan saldırganlık için bir tampon görevi görmekte (Kaukiainen ve ark., 1999) ve sosyal istenirliği artırmaktadır (Vitaglione ve Barnett,2003).

İnsanlar arası iletişimi olumlu etkileyen empatik beceriler, eğitim ile değişebilmektedir (Dökmen, 1988; Sargın, 1993; Acun-Kapıkıran ve Kapıkıran, 2000). Dahası, erken yıllarda anne-baba tarafından çocuklarıyla duygusal tepkilerin paylaşması bu eğilimin gelişiminde önemli bir etken olabilir. Bununla beraber, çocukları ile empati kurabilen ebeveynlerin çocuklarının kendilerine bağılandıkları (Laible, Carlo ve Roesch, 2004), sorunlara ilişkin olarak daha

barışçıl bir yol izledikleri ve geri çekilme davranışlarının daha az olduğu (Björkqvist, ve ark., 2000) saptanmıştır. Aksine empatik eğilim, ilgisiz ebeveynlikle (Brems ve Sohl, 1995), korkulu ve güvensiz bağlanmayla (Van-der Mark, Van der IJzendoorn ve Bakermans-Kranenburg 2002) olumsuz yönde ilişkilidir. Bununla beraber, çocuklarıyla empatik iletişimi kullanan anne-babaların çocukları, hem ebeveynlerine hem de tanımadıkları kişilerin sıkıntlarına ilgi gösterdikleri kaydedilmiştir (Young, Fox ve Zahnx-Waxler, 1999). Ancak anne-babaların kız ve erkek çocuklarına empatik tepki verme bakımından farklı davranabilmektedir. Örneğin McDevitt, Lennon ve Kopriva (1991) yaptıkları bir çalışmada, anne-babaların erkek çocuklarından daha çok kız çocuklarına yönelik duygusal tepki verdiklerini saptamışlardır. Bunun bir sonucu olarak, kızların başkalarına daha fazla empatik tepki verebilmelerini artırabilmektedir (McDevitt, ve ark., 1991; Acun-Kapıkıran, 2009).

Empati olumlu sosyal davranışlarının önemli özelliklerden birisidir (Eisenberg ve Miller, 1987; Stiff, Dillard, Somera, Kim, ve Sleight, 1988). Olumlu sosyal davranışlar (prosocial behaviors) diğer insanların yararına yardım etme niyetini içeren davranışlardır (Bar-Tel,1976:5). Dahası, olumlu sosyal davranışlar cömertlik, özgecilik, sempati, zor durumdaki kişilere yardım etme, maddi ya da psikolojik destek verme, paylaşma, kişilerin refah düzeyini artırma etkinliklerine katılma ve bağışlarda bulunma vb. gibi davranışları içermektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989:246; Mussen ve Eisenberg, 1977:4). İşbirliği ve özgecilik olumlu sosyal davranışların iki önemli türüdür. İşbirliği, ortak hedefe ulaşmayı sağlayan olumlu sosyal davranışları içerirken, özgecilik davranışın kişisel kazanç beklentisi olmadan yapılan yardımdır (Leblebici, 1988, 25; Pennington, Gilen ve Hill, 1999: 280). Batson (1997)'a göre, özgecilik, benmerkezci özgecilik ve başkasına yönelik özgecilik olmak üzere iki türdür. Benmerkezci özgecilik, kişinin kendi refahını düşünerek başkasına yardım etme davranışlarını kapsarken, başkasına yönelik özgecilik, başka kişilerin refahını düşünerek yardım etmektir. Olumlu sosyal davranışlar, bireylerin iletişiminde alacakları doyumunu artırdığı gibi, topluma duyarlılık için önemli yararlar sağlayabilir. Gerçekte, olumlu sosyal davranışlara sahip ergenlerin akran ve öğretmen kabulünü (Chang, Liu, Wen, Fung ve Xu, 2004) ve akran üzüntüsünü algılamayı artırdığı bulunmuştur (Miller, Eisenberg, Shell ve Fabes, 1996; Bierhoff ve Rohmann, 2004). Olumlu sosyal davranışlar empatide olduğu gibi anne-babaların davranma biçimleri ile de ilişkilidir. Örneğin Kiang, Moreno ve Robinson (2004), ebeveyn duyarlılığının, olumlu sosyal davranışların gelişimiyle ilişki olduğunu kaydetmişlerdir. Dahası, olumlu sosyal davranışların gelişimi çok erken yıllarda başlamaktadır. Örneğin, Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner ve Chapman (1992) tarafından yapılan bir çalışmada, iki yaş dolaylarındaki bebeklerde olumlu sosyal davranışların oluştuğunu saptamışlardır. Bununla beraber, Mussen ve Eisenberg, (1977)'a

göre, yardımlaşma ve paylaşma gibi davranışlar dört ile on üç yaşları arasında daha fazla gelişmektedir (s.66). Bireylerin birbirlerin yönelik olumlu sosyal davranışları koşulsuz değildir. Nitekim, birinin bir diğerine olumlu sosyal davranışlarda bulunmasında, yardım edilecek bireylerin çekiciliğine (Stumer, Synder ve Omoto, 2005), yardım davranışı sonucunda olası risklerin düşük olmasına (Graziano, Habashi, Sheese ve Tobin, 2007) ve yardım edilecek bireylerin yardıma gereksinimi olduğu yönündeki yüz ifadelerine (Marsh, Kozak ve Ambady, 2007) bağlı olduğu saptanmıştır.

İnsanlar arası ilişkide ve bireyin yaşam doyumunu artırmada önemli iki değişken olan empati ve olumlu sosyal davranışları ilişkilendiren çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bunlardan birini gerçekleştiren Hoffman (2001) empatinin duygusal ve güdüsel boyutuyla olumlu sosyal davranışlar (prosocial behaviors) arasında olumlu düzeyde ilişki bulmuştur. Empati, olumlu sosyal davranış ve başkalarına yardım biçimlerinin belirleyicisi olduğu düşünülür (Miller, Stiff ve Ellis, 1988). Olumlu sosyal davranışlardan özgeci davranışın temelini empati (Begtsson ve Johnson, 1992; Batson, Eklund, Chermde, Hoyt ve Ortiz, 2007) ve perspektif alma (Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, M. ve Brady-Smith, J. 1977) oluşturur. Batson (1997)'a göre empatik eğilimli olmak, tek başına yardım etme davranışını ortaya çıkarmada yeterli değildir. Empatik anlayışın oluşması için bireyin diğer kişinin perspektifini alması gerekir. Ayrıca perspektif alabilmek için de, diğer kişinin refahını düşünmek gerekir (Batson, Eklund, Chermok, Hoyt ve Ortiz, 2007). Dahası, Eisenberg ve Mussen, (1990:133) bilişsel ve ahlaki gelişim kuramında, olumlu sosyal davranışların oluşmasının bireyin rol alma kapasitesine bağlı olduğunu belirtirler. Dolayısıyla bir bireyin empatik eğilim ve becerilere sahip olması, yardım etme davranışını ortaya çıkarmada önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, empatik eğilim ve beceriler bireyin başkalarına olumlu sosyal ve yardım davranışlarda bulunması ile doğrudan/olumlu yönde ilişkilidir (Eisenberg ve Miller, 1987; Eisenberg, Fabes, Miller, Shell, Shea ve May-Plumlee, 1990). Daha da önemlisi anne-babaların kızlarına daha empatik davranışlarda bulunmaları (McDevitt ve ark., 1991) onların empatik davranışlarını artmasını sağlamaktadır. Dolayısı ile empatik davranışları yüksek olan kızların olumlu sosyal davranışlarının yüksek olması beklenir. Dahası, psikolojik yardım mesleği olan Psikolojik Danışma ve Rehberlik çalışanlarının mesleğinin gereği olarak, daha empatik olmaları ve daha olumlu sosyal davranışta bulunması beklenir. Bu çalışmada, Psikolojik Danışma ve Rehberlik mesleğine hazırlanan öğrencilerin meslek için gerekli empatik eğilimlerinin yanında algılanan anne-baba olumlu sosyal davranışlarının ilişkisi araştırılmaktadır. Yukarıdaki kuramsal ve kavramsal açıklamalar çerçevesinde, PDR öğrencilerinin algılanan anne ve baba olumlu sosyal davranışları ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, araştırmanın birinci amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın ikinci amacı, PDR öğrencilerinin (a) algılanan anne olumlu sosyal davranışlar ve (b) algılanan baba olumlu sosyal davranışlarının cinsiyetle etkileşiminin farklılaştırıcı rolünün olup olmadığıdır. Diğer bir deyişle, PDR öğrencilerinin cinsiyetinin algılanan anne-baba olumlu sosyal davranışlar ile etkileşiminin empatik eğilimler üzerinde tampon etkisinin olup olmadığı araştırılmasıdır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma grubu Ege bölgesinde bulunan üç PDR anabilim dalının 1,2,3,4. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubu için, Dokuz Eylül Üniversitesi 134 (%38), Ege Üniversitesi 110 (%32) ve Pamukkale Üniversitesi 104 (%30) olmak üzere toplam 345 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilerin 183'ü (%53) kız ve 162'si (%47) erkek öğrencidir. Öğrencilerin 103'ü (%30) 1. sınıf, 76'sı (%22) 2. sınıf, 79'u (%23) 3. sınıf ve 87'si (%25) 4. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin annelerinin %12.5 okuryazar, % 54.5 ilkokul, % 7.0 ortaokul, % 16.5 lise, % 9.6 yüksek öğrenim mezunudur. Öğrencilerin babalarının % 3.5 okuryazar, % 44.3 ilkokul, % 11.6 ortaokul, % 20.0 lise, % 20.6 yüksek öğrenim mezunudur.

Ölçme Araçları

Empatik eğilim ölçeği.

Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim ölçeğinin amacı; kişilerin günlük yaşamında empati kurma eğilimlerini ölçmektir. Likert türü bir ölçek olarak hazırlanan ve 20 maddeden oluşan Empatik Eğilim Ölçeğinin maddelerinin yaklaşık yarısı, bireylerin evet deme eğilimlerini önlemek için negatif yazılmıştır. Bireylerden her bir maddenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisini işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bireylerin maddeleri okuduktan sonra işaretledikleri sayılar o maddeye ilişkin puanlarını oluşturmaktadır.

Olumsuz yazılmış maddeler tersten puanlanmakta olup, tamamen katılıyordum 1, hiç katılmıyordum ise 5 puan verilmektedir. Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğu, düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Bir gruba 3 hafta arayla yapılan test tekrar test güvenilirliği $r = .82$, tek ve çift maddelerinde elde edilen puanları arasında $r = .82$ olarak saptanmıştır. İç tutarlılığı için hesaplanan Cronbach alpha güvenirlilik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Bileşen geçerliği için Edwards Kişisel Tercih Envanterinin "duyguları anlama" alt testi ile olan korelasyonu .68'dir.

Çocuk ve Aile Ölçeği

Çocuk ve Aile Ölçeği, anne ve babaların olumlu sosyal davranışlarını ölçmeyi amacıyla McDevitt ve ark., (1991) tarafından geliştirilen 46 maddeli 5'li likert türü ölçektir. Ölçek 23 Baba ve 23 Anne olumlu sosyal davranışları ölçmeyi amaçlayan toplam 46 maddeden oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin anne formu için Cronbach Alpha toplamda .80 olarak hesaplanmıştır. Orijinal ölçeğin baba formu için hesaplanan Cronbach alpha .78'dir.

Bu ölçeğin Türkçeye uyarlanması için, öncelikle araştırmacılar tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiş ve daha sonra 101 Pamukkale üniversitesi PDR öğrencisinden elde edilen veriler üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeklerin geçerliği için faktör analizi, madde-toplam test korelasyonu, ölçeğin güvenilirliği için alfa katsayısı hesaplanmıştır.

Ölçeğin orijinal İngilizce baba formu beş faktörlü olmasına rağmen Türkçe formu dört faktörle açıklanmıştır. Ölçeğin faktör analizi sonucunda 4 ve 8. maddeler .30 faktör yüküne erişmediği için ölçekten çıkarılmıştır. Sonuçta 21 maddeli ve 4 faktörlü ölçek çocuklara duyguları açıklama (7 madde) yardım etme gereksinimi (5 madde), perspektif alma (4 madde), duygusal katılık (5 madde) olarak adlandırılmıştır. Ölçek ve alt ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek üzere yapılan Cronbach Alpha değerleri, duyguları açıklama $\alpha = .78$; yardım etme gereksinimi $\alpha = .71$; perspektif alma $\alpha = .68$; duygusal katılık $\alpha = .70$ ve tüm ölçek, $\alpha = .78$ olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin Anne formunun faktör analizi sonucunda baba ölçeğinde olduğu gibi 4 ve 8. maddeler .30 faktör yüküne ulaşmadığı için ölçekten çıkarılmıştır. Yine baba formunda olduğu gibi dört faktörlü olarak elde edilmiştir. Dört faktörlü ölçeğin, çocuklara duyguları açıklama (7 madde), yardım etme gereksinimi (5 madde), perspektifini alma (4 madde), duygusal katılık (5 madde), olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin Anne formunda bulunan alt ölçeklerinin Cronbach Alpha değerleri, çocuklara duyguları açıklama $\alpha = .76$; yardım etme gereksinimi $\alpha = .73$; perspektifini alma $\alpha = .71$; duygusal katılık $\alpha = .69$ ve toplamda $\alpha = .73$ olarak hesaplanmıştır.

Demografik Bilgi

Çalışmada, Üniversite, cinsiyet, sınıf, anne-baba eğitimini içeren üç maddelik demografik bilgi anketi kullanılmıştır.

İşlem

Araştırmanın verileri Ege Bölgesinde yer alan Dokuz Eylül, Ege ve Pamukkale Üniversitelerinin Psikolojik Danışma ve Rehberlik öğrencilerinden toplanmıştır. Öğrencilerin ölçekleri doldurmalarında gönüllülük esas alınmıştır. Yaklaşık olarak 25 dakika sürmüştür. Veriler SPSS 14.0 paket programıyla

analiz edilmiştir. Verilerin analizi korelasyon ve regresyon analizi ile yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek üzere, empatik eğilim, algılanan anne-baba olumlu sosyal davranışlar alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar tablo 1 de sunulmuştur. Empatik eğilim ile algılanan anne çocuklara duyguları açıklama, algılanan anne yardım etme gereksinimi ve algılanan anne duygusal katılık arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunurken, algılanan anne perspektif alma arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Benzer bir ilişki, empatik eğilim ile algılanan baba çocuklara duygularını açıklama, algılanan baba yardım etme gereksinimi, algılanan baba perspektif alma arasında anlamlı düzeyde ilişki varken, algılanan baba duygusal katılık arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Ayrıca çalışma değişkenlerinin Skewness ve Kurtosis değerlerinin normal bir dağılım için kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu bulunmuştur.

Tablo 1 Çalışma değişkenlerin birbirleriyle korelasyonları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	X	Ss	Skew	Kurtos
1.Empati E.	-									69.66	9.50	-.309	.262
2.AADA	.28**	-								27.41	5.18	-.765	.250
3.AAYEG	.15**	.45**	-							20.14	3.62	-.649	.338
4. AAPA	-.12*	-.13*	.07	.02	-					9.41	3.30	.265	-.356
5.AADK	.07	.45**	.25**	-						10.87	1.85	-.516	1.235
6.ABDA	.23*	.38**	.30	.17**	-.00	-				22.30	5.72	-.285	-.452
7.ABYEG	.08	.16**	.38	.20**	.02	.32**	-			20.21	3.85	1.36	1.80
8.ABPA	-.05	-.15**	-.22**	-.34**	.04	-.46**	-.13*	-		20.20	2.22	.409	.150
9.ABDK	.10	-.09	-.00	.02	.84**	.00	.02	.02	-	9.57	3.30	.190	-.393

*05, 01**

1. E = Eğilim, 2. AADA = algılanan anne çocuklara duyguları açıklama, 3.AAYEG = algılanan anne yardım etme gereksinimi, 4. AAPA = algılanan anne perspektif alma, 5.AADK = algılanan anne duygusal katılık, 6. ABDA = algılanan baba çocuklara duygularını açıklama, 7. ABYEG = algılanan baba yardım etme gereksinimi, 8. ABPA = algılanan baba perspektif alma, 9. ABPA = algılanan baba duygusal katılık

Empatik Eğilim Üstünde Cinsiyet ile Algılanan Anne Sosyal Yardım Davranışları Etkileşiminin Farklılaştırıcılığının (Moderation) Test Edilmesi

Bu çalışmanın bir diğer amacı cinsiyetin farklılaştırıcı rolünü test etmektir. Bu amaçla, (a) empatik eğilim üzerinde cinsiyet x AADA , (b) empatik eğilim üzerinde cinsiyet x AAYEG, (c) empatik eğilim üzerinde cinsiyet x AAPA, (d) empatik eğilim üzerinde cinsiyet, x AADK farklılaştırıcı rolünün belirlenmesi için hiyerarşik regresyon analizi yapıldı (Baron ve Kenny, 1986; Frazier, Tix ve Baron, 2004). Öncelikle standardize edilen ölçek puanları toplandı. Daha sonra,

kestiricilerin olası çokluk hatasının (multicollinearity) olup olmadığının belirlenmesi için standardize edildi (Frazier, Tix ve Baron, 2004). Bu aşamadan sonra, diğer aşamalara geçildi. İlk olarak, standardize edilen kestirici değişken cinsiyet, regresyon eşitliğindeki ilk bloğa girildi. cinsiyet'in empatik eğilimin anlamlı bir kestiricisi olduğu ($\beta = -.25, p < .001$) saptandı. İkinci olarak, farklılaştırıcı değişken AADA, regresyonun ikinci bloğuna girildi. Model ikinci aşamada anlamlıydı ($\Delta R^2 = .55, p < .001$). Üçüncü aşamada farklılaştırıcı etkiyi değerlendirmek için etkileşim değişkenleri (AADA X cinsiyet) regresyonun üçüncü bloğuna girildi. Ancak, bu ilişkide empatik eğilim üzerinde etkileşim değişkenleri (AADA X cinsiyet) anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($\Delta R^2 = .001, p > .05$). Diğer bir deyişle, AADA ile cinsiyet etkileşiminin farklılaştırıcı bir rolü yoktur.

Daha sonra ikinci değişken algılanan anne yardım etme gereksinimi ile cinsiyet etkileşiminin empatik eğilim üzerindeki farklılaştırıcı rolü için yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, AAYEG'nin empatik eğilimin anlamlı kestiricisi olduğu saptandı ($\beta = .13, p < .05$). Ancak, bu ilişkide empatik eğilim üzerinde etkileşim değişkenleri (AAYEG X cinsiyet) anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($\Delta R^2 = .001, p > .05$). Diğer bir deyişle, AAYEG ile cinsiyet etkileşiminin empatik eğilim üzerinde farklılaştırıcılık rolü bulunmamaktadır.

Üçüncü kestirici değişken algılanan anne perspektif alma ile cinsiyet arasındaki etkileşim için yapılan regresyon analizi sonucunda, AAPA'nın empatik eğilimin anlamlı kestiricisi olmadığı ve yeterli bir değişimi yakalamadığı ($\Delta R^2 = .003, p > .05$) saptanmıştır. Empatik eğilim üzerinde farklılaştırıcı değişken olarak el alınan algılanan anne perspektif alma, cinsiyetin ve AAPA x cinsiyetin R^2 değişimi anlamlı düzeyde olmadığı kaydedilmiştir ($\Delta R^2 = .001, p > .05$).

Tablo 2 Empatik eğilim üzerinde algılanan anne topluma yararlı davranışlar alt ölçekleri ve cinsiyet etkileşiminin farklılaştırıcılığının hiyerarşik regresyon analizi ile test edilmesi.

	Değişkenler ΔR^2	B sig. ΔF	SE	β	t	R ²
Aşama 1	Cinsiyet .062	-4.725.994 .000**		-.25	-4.755	.062
Aşama 2	AADA 0.55	.439 .000**	.095	.24	4.619	.117
Aşama 3	AADA X Cinsiyet .001	.122 .520	.190	.19	.644	.118
Aşama 2	AAYEG .016	.331 .016*	.137	.13	2.416	.078
Aşama 3	AAYEG X Cinsiyet .078	-.134 .001	.626	.274	-.16	-.488
Aşama 2	AAPA .003	.281 .296	.268	.06	1.047	.065
Aşama 3	AAPA X Cinsiyet .003	.299 .579	.538	.19	.556	.068
Aşama 2	AADK .004	-.179 .246	.154	-.06	-1.162	.066
Aşama 3	AADK X Cinsiyet .004	.374 .227	.309	.30	.1.210	.070

*p< .05

AADA = algılanan anne çocuklara duyguları açıklama, AAYEG = algılanan anne yardım etme gereksinimi, AAPA = algılanan anne perspektif alma, AADK = algılanan anne duygusal katılım, ABDA = algılanan baba çocuklara duygularını açıklama, ABYEG = algılanan baba yardım etme gereksinimi, ABPA = algılanan baba perspektif alma, ABPA = algılanan baba duygusal katılım.

Dördüncü olarak, algılanan anne duygusal katılımın empatik eğilim üzerinde düşük düzeyde değişim yarattığı ve anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır ($\Delta R^2 = .004$, $p > .05$). Benzer biçimde, AADK X cinsiyet etkileşimi de anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($\Delta R^2 = .004$, $p > .05$).

Empatik Eğilim Üstünde Algılanan Baba Sosyal Yardım Davranışları ile Cinsiyet Etkileşiminin Farklılaştırıcılığının (Moderation) Test Edilmesi

Bu çalışmanın bir diğer amacı baba sosyal yardım davranışlarının cinsiyet ile üzerindeki farklılaştırıcı rolünü test etmektir. Bu amaçla, (e) empatik eğilim üzerinde ABYEG x cinsiyet, (f) empatik eğilim üzerinde ABYEG x cinsiyet, (g) empatik eğilim üzerinde ABPA x cinsiyet, (h) empatik eğilim üzerinde ABDA x cinsiyet, etkileşimlerinin farklılaştırıcı rolünün olup olmadığının belirlenmesi için dört aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapıldı (Baron ve Kenny, 1986). Değişkenlerin sınanması için ilgili değişkenler toplandı ve standardize edildi (Frazier ve ark., 2004). Bu aşamadan sonra, İlk olarak, standardize edilen kestirici değişken cinsiyet, regresyon eşitliğindeki ilk bloğa girildi. Tablo 3 de görüldüğü gibi, cinsiyetin empatik eğilimin anlamlı bir kestiricisi olduğu ($\beta = -.25, p < .001$) saptandı.

İkinci olarak, farklılaştırıcı değişken ABDA, regresyonun ikinci bloğuna girildi. Model ikinci aşamada anlamlıydı. Dolayısıyla, modelde ABDA'nın empatik eğilim üzerinde R^2 değişiminin artışı da ($\Delta R^2 = .037, p < .001$) anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır. Üçüncü aşamada farklılaştırıcı etkiyi değerlendirmek için etkileşim değişkenleri (cinsiyet x ABDA) regresyonun üçüncü bloğuna girildi. Bununla beraber, empatik eğilim üzerinde etkileşim değişkenleri (cinsiyet x ABDA) anlamlı düzeye ulaşmıştır ($\Delta R^2 = .017, p < .05$). Diğer bir deyişle, Cinsiyet x ABDA etkileşiminin farklılaştırıcı rolünün olduğu saptanmıştır. Buna göre, babanın duygularını açıklaması erkek PDR öğrencilerinin empatik eğilimini olumlu yönde etkilemektedir. Daha sonra ikinci değişken algılanan baba yardım etme gereksinimi ile cinsiyet etkileşiminin empatik eğilim üzerindeki farklılaştırıcı rolü için yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, ABYEG'nin empatik eğilimin anlamlı kestiricisi olmadığı ($\Delta R^2 = .08, p > .05$) görülmüştür. Benzer biçimde, ABYEG x cinsiyet etkileşiminin empatik eğilim üzerindeki R^2 değişimi ($\Delta R^2 = .005, p > .05$) anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Üçüncü kestirici değişken algılanan baba perspektif alma ile cinsiyet arasındaki etkileşim için yapılan regresyon analizi sonucunda, ABPA'nın empatik eğilimin anlamlı kestiricisi olmadığı ($\Delta R^2 = .002, p > .05$) saptanmıştır. Bununla beraber, ABPA x cinsiyet etkileşimi de anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($\Delta R^2 = .002, p > .05$). Dördüncü olarak, algılanan anne duygusal katılığın empatik eğilimin anlamlı kestiricisi olmadığı ($\Delta R^2 = -.001, p > .05$) saptanmıştır. Ayrıca, ABDK x cinsiyet etkileşimi de anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($\Delta R^2 = .001, p > .05$). Diğer bir deyişle, algılanan baba duygusal katılık ile cinsiyet etkileşiminin farklılaştırıcı rolü bulunmamaktadır.

Tablo 3 Empatik eğilim üzerinde algılanan baba topluma yararlı davranışlar alt ölçekleri ve cinsiyet etkileşiminin farklılaştırıcılığının hiyerarşik regresyon analizi ile test edilmesi.

	Değişkenler ΔR^2	B sig. ΔF	SE	β	t	R ²
Aşama 1	Cinsiyet .062	-4.725 .000**	.994	-.25	-4.755	.062
Aşama 2	ABDA .037	.324 .000**	.086	.20	3.766	.099
Aşama 3	ABDA X Cinsiyet .017	.443 .010*	.171	.62	2.589	.117
Aşama 2	ABYEG .003	.080 .155	.071	.06	1.123	.065
Aşama 3	ABYEG X Cinsiyet .005	.290 .165	.208	.38	1.392	.071
Aşama 2	ABPA .002	-.137 .384	.153	-.05	-.892	.064
Aşama 3	ABPA X Cinsiyet .002	-.127 .384	.145	-.07	-.872	.066
Aşama 2	ABDK .001	-.153 .359	.234	-.04	-.684	.063
Aşama 3	ABDK X Cinsiyet .001	.060 .451	.099	-.05	-.605	.064

*p< .05

AADA = algılanan anne çocuklara duyguları açıklama, AAYEG = algılanan anne yardım etme gereksinimi, AAPA = algılanan anne perspektif alma, AADK = algılanan anne duygusal katılım, ABDA = algılanan baba çocuklara duygularını açıklama, ABYEG = algılanan baba yardım etme gereksinimi, ABPA = algılanan baba perspektif alma, ABPA = algılanan baba duygusal katılım.

Tartışma

Bu çalışmanın birinci amacı, PDR öğrencilerinin empatik eğilimleri ile algılanan anne ve baba olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla yapılan korelasyon analizi sonucunda, empatik eğilim ile algılanan anne çocuklara duyguları açıklama, algılanan anne yardım etme gereksinimi ile olumlu yönde algılanan anne duygusal katılık ile olumsuz yönde ilişki bulunmuştur. Diğer bir deyişle annelerin olumlu sosyal davranışları çocukların empatik eğilimlerini artırmaktadır (Krevans ve Gibbs, 1996 ; Strayer Roberts, 1996; Walter ve Finley, 1999). Ancak, empatik eğilim baba olumlu sosyal davranışlar alt ölçeğinden yalnızca algılanan baba çocuklara duygularını açıklama arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu sonuçlara göre, annelerin olumlu sosyal davranışları empatik eğilimin önemli bir unsuru olurken, babaların duyguların açıklaması empatik eğilim için önemli olmaktadır.

Çalışmanın ikinci amacı olan cinsiyet ile algılanan anne-baba olumlu sosyal davranışların empatik eğilim üzerindeki farklılaştırıcı rolünün olup olmadığını belirlemektir. İlk olarak, cinsiyetin empatinin kestiricisi olup olmadığını belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Birinci bloga yerleştirilen cinsiyetin anlamlı düzeyde kestirici bir değişken olduğu saptanmıştır. Bu ilişkide kızların erkeklerden daha empatik eğilime sahip olduğunu ortaya koymuştur. Önceki bazı çalışmalar bu sonucu desteklemektedir (McDevitt ve ark., 1991; Kapıkıran, 2009). İkinci olarak anne topluma yararlı davranışların alt boyutlarından annenin duygularını açıklamasının PDR öğrencilerinin empatik eğilimleri üzerinde kestirici bir değişken olup olmadığını belirlemek için yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucu anlamlı düzeye ulaşmıştır. Bu sonuca göre, anneleri tarafından duyguları açıklanan PDR öğrencilerinin empatik eğilimleri yükselmektedir ($\Delta R^2 = .55$, $p < .001$). Benzer bir sonuç, babaları tarafından duyguları açıkladığı biçiminde algılayan PDR öğrencilerinin empatik eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur ($\Delta R^2 = .37$, $p < .001$). Bununla beraber, anne duyguları açıklama ile cinsiyet etkileşiminin farklılaştırıcı rolünü belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucu anlamlı düzeye erişmemiştir. Diğer bir deyişle, annenin duygularını açıklaması ve cinsiyet faktörünün empatik eğilimi artırması ya da azaltması yönünde bir etkiye sahip değildir. Ancak, babanın duygularını açıklaması ile cinsiyet etkileşiminin farklılaştırıcı rolü olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre, babaları tarafından duygularını açıklayan erkek PDR öğrencilerinin empatik eğilimlerini artırdığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, babaların duygularını ortaya koyması empatik eğilim için tampon görevi görmektedir. Roberts ve Strayer, (1996) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynleri tarafından kızgınlık duygularını ifade etme ile çocukların empatik eğilimleri arasında olumsuz yönde ilişki saptanmıştır.

Empatik eğilim üzerinde farklılaştırıcı rolün incelendiği bir diğer değişken de, anne-baba yardım etme gereksinimi ile cinsiyet etkileşimidir. Yapılan analiz sonucunda, annenin yardım etme gereksinimi empatik eğilimin anlamlı kestiricisi olurken, baba yardım etme gereksiniminin empatik eğilimin anlamlı kestiricisi değildir. Bazı önceki çalışmalarda, anneleri tarafından olumlu sosyal yardım davranışlarını algılayan çocukların empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Krevans ve Gibbs, 1996 ; Roberts ve Strayer, 1996; Walter ve Finley, 1999). Bununla beraber anne ve baba yardım gereksinimi ile cinsiyet etkileşimi de empatik eğilim üzerinde anlamlı düzeye erişmemiştir. Diğer bir deyişle, ne anne ne de baba yardım etme gereksiniminde bulunması ile cinsiyet etkileşiminin empatik eğilim üzerinde farklılaştırıcı rolü bulunmamaktadır. Farklılaştırıcılık rolünün incelendiği bir diğer değişken de, anne-baba perspektif almaktır. Yapılan analiz sonucunda anne-baba perspektif almanın empatik eğilim üzerindeki kestirici rolü bulunmamıştır. Dolayısı ile beklendiği gibi anne-baba perspektif alma ile cinsiyet etkileşiminin de empati üzerinde farklılaştırıcı rolü bulunmamıştır.

Anne-baba olumlu sosyal davranışları olumsuz boyutu temsil eden, anne-baba duygusal katılık ile cinsiyet etkileşimi için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Birinci aşamada annenin duygusal katılığı empatik eğilim üzerinde olumsuz yönde kestirici bir değişken olduğu bulunmuştur. Ancak, baba duygusal katılığın empatik eğilim üzerinde anlamlı düzeyde ilişkisi saptanmamıştır. Bununla beraber, ne anne ne de baba duygusal katılığının cinsiyetle etkileşimi empatik eğilim üzerindeki kestiriciliği anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Yani, anne-babanın duygusal katılığının cinsiyetle etkileşimi, empatik eğilim üzerinde farklılaştırıcı rolü bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Sınırlılıklardan birisi, elde edilen sonuçlar yalnızca Ege bölgesi PDR öğrencilerini temsil etmektedir. Dolayısı ile tüm Türkiye’de bulunan PDR öğrencilerinin tümüne genellenemez. İkinci bir sınırlılığı, elde edilen veriler, kendini ifade etmeye yönelik ölçeklerden elde edilen verilerden oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, veriler PDR öğrencilerinin kendini algılamalarına dayalıdır. Üçüncü bir sınırlılığı, yapılan çalışma kesitsel yönetime göre gerçekleştirilmiştir.

Bu sınırlılığına rağmen bu araştırmanın bazı önemli sonuçları bulunmaktadır. Sonuçta, PDR öğrencilerin empatik eğilimleri, algıladıkları anne ve baba olumlu sosyal davranışlarından etkilenmektedir. Özellikle anne ve babanın duygularını açıklaması empatik eğilimin en önemli kestiricisi olduğunu ortaya koymaktadır. Daha da özellikle babaları tarafından duygularını açıkladığı şeklinde algılayan erkeklerin empatik eğilimleri daha da artmaktadır. Anne-çocuk ilişkisinin özellikle duygusal niteliği çocukta empatik ilginin oluşmasında etken olduğu düşünülebilir. Yani annenin duygularını ifade etmesi ya da annenin duyarlılığı çocukların empatik eğilimleri ile ilişkilidir.

Bu sonuç yazın alanıyla da desteklenmektedir (Kiang ve ark., 2004). Bir başka önemli sonuç da, anneleri tarafından başkalarına yardım etmenin gerekliliğinden söz ettiği şekilde algılayan PDR öğrencilerinin empatik eğilimlerinin yüksek olmasıdır. Bu sonuç, bireylerin başkalarına yardım etme davranışının oluşumunda anne-babanın davranışlarının önemli (Kiang, ve ark., 2004) olduğunu ortaya koymaktadır. Özetle, anne-babaların olumlu sosyal davranışlara yönelmesinin çocukların empatik eğilimlerini artırmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, empatik eğilim için yüksek olumlu sosyal davranışlara sahip anne-babaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Acar, N.V. (1989). *Terapötik iletişim*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Acun-Kapıkıran, N. (2009). Üniversite öğrencilerinde empatik eğilimin yordayıcısı olarak kendini ayarlama. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 81-91.
- Acun-Kapıkıran, N. (2010). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*, (Ed.) A. Kaya, Ankara, Pegem Yay.
- Barkham, M. ve Shapiro, D.A. (1986) Counselor verbal response modes and experienced empathy. *Journal of Counseling Psychology*, 33 (1), 3-10.
- Baron, R. M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Bar-Tel, D. (1976). *Pro-social behavior: Theory and research*. Hemisphere Publishing Company, Washington, DC.
- Batson, D.C. (1997). Self-other merging and the empathy -altruism hypothesis reply to Neuberg. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73 (3), 517-522
- Batson, C.D., Eklund, J.H., Chermok, V.L. Hoyt, J.L. ve Ortiz, B.G. (2007). An additional antecedent of empathic concern: Valuing the welfare of the person in need. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93 (1), 65-74.
- Bengtsson, H. ve Johnson, L.(1992). "Perspective taking, empathy and prosocial behavior in late Childhood" *Child Study Journal*, 22 (1), 11-22.
- Bierhoff, H.W. ve Rohmann, E. (2004). Altruistic personality in the context of the empathy-altruism hypothesis. *European Journal of Personality*, 18, 351-365.
- Björkqvist, K., Österman, K. ve Kaukiainen, A. (2000). Social intelligence empathy:agression? *Agression and Violent Behavior*. 5 (2), 191-200.
- Brems, C. ve Sohl, M. A. (1995). The Role of empathy in parenting strategy choices. *Family Relations*, 44, 189-194.
- Broome, B. J. (1991). Building shared meaning: Implications of a relational approach to empathy for teaching intercultural communication. *Communication Education*. 410, 235-249.
- Chang, L., Liu, H., Wen, Z., Fung, K.Y. ve Xu, Y. (2004). Mediating teacher linking and mothering authoritative teaching on Chinese adolescents' perception of antisocial and prosocial behaviors. *Journal of Educational Psychology*, 96 (2), 369-380.
- Corcoran, K. J. (1983). Emotional separation and empathy. *Journal of Clinical Psychology*, 39 (5), 667-671.
- Davis, H. M. (1983). The effects of dispositional empathy on emotinal reactions and helping: A multidimensional approach. *Journal of Personality*, 51 (2), 167-184.

- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *A.Ü, Eğitim Bil. Fak. Dergisi*, 21 (1-2), 155-190.
- Dökmen, Ü. (1994). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yay.
- Eisenberg, N. ve Mussen, P. (1990). *The root of prosocial behavior in children*. Newyork: Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., R. Fabes, P.A. Miller, R. Shell, C. Shea, ve T. May-Plumlee (1990). "Preschoolers' vicarious emotional responding and their situational and dispositional prosocial behavior". *Merrill-Palmer Quarterly*, 36 (4), 507-529.
- Eisenberg, N., ve Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behavior. *Psychological Bulletin*, 101, 91-119.
- Frazier, P. A., Tix, A. P., ve Baron, R. M. (2004). Testing moderator and mediator effects in counselling psychology. *Journal of Counselling Psychology*, 51, 115-134.
- Freedman, J.L., Sears, D.O. ve Carlsmith, J.M.(1989) Sosyal psikoloji,(Çev.) A. Dönmez, Ankara: Ara Yay.
- Granello, P. F. (1999). College students' wellness as a function of social support and empathetic ability. *Journal of College Counseling*, 2, 110-120.
- Graziano, W. G., Habashi, M. M. Sheese, B. E. ve Tobin R. M. (2007). Agreeableness, empathy, and helping: Person x situation perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93 (4), 583-599.
- Hatcher, S. I., Nadeau, M.S., Walsh, I.K., Reynolds, M., Galea, J.ve Marz, K. (1994). The teaching of empathy for high school and college students: Testing Rogerian methods with the interpersonal reactivity index. *Adolescence*, 29 (116), 961-974.
- Hoffman, M. L. (2001). Toward a comprehensive empathy-based theory of prosocialmoral development. In A. C. Bohart & D. J. Stipek (Eds.), *Constructive and destructive behavior: Implications for family, school, and society* (pp. 61-86). Washington, DC: American Psychological Association.
- Iannotti, R. J. (1985). Naturalistic and structured assessments of prosocial behavior and preschool children the influence of empathy and perspective taking. *Developmental Psychology*, 21(1), 46-55.
- Kapıkıran, N., ve Kapıkıran, Ş. (2000). İletişim becerileri eğitiminin anaokulu öğretmenliği öğrencilerinin empatik eğilim ve empatik becerileri üzerindeki etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8: 69-77.
- Kaukiainen, A., Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K., Osterman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S. ve ark. (1999). The Relationships between social intelligence, empathy and three types of aggression, *Aggressive Behavior*, 25, 81-89.

- Kiang, L., Moreno, A. J. ve Robinson, J. L. (2004). Maternal preconceptions about parenting predict child temperament, maternal sensitivity and children's empathy. *Developmental Psychology*, 40(6), 1081-1092.
- Kremer J. F., ve Dietzen L. L. (1991) Two approaches to teaching accurate empathy to undergraduates: Teacher-intensive and self-directed. *Journal of College Student Development*, 32, 69-75.
- Krevans, J. ve Gibbs, J. C. (1996). Parents' Use of Inductive Discipline: Relations to Children's empathy and Prosocial Behavior. *Child Development*, 67(6), 3263-3277
- Laible, D. J., Carlo, G. ve Roesch, S. C. (2004). Pathway to self-esteem in late adolescence: The role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviours. *Journal of Adolescence*, 2(6), 703-716.
- Leblebici, Ç. (1988). *Sosyal psikolojiye giriş* (Ed.) N. Bilgin, İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fak. Yay.
- Marsh, A. A., Kozak, M. N. ve Ambady, N. (2007). Accurate identification of fear facial expressions predicts prosocial behavior. *Emotion*, 7(2), 239-251.
- McDevitt, T.M., Lennon, R. ve Kopriva, R. J. (1991). Adolescents' perceptions of mothers' and fathers' prosocial actions and empathic responses. *Youth and Society*, 22(3), 387-409.
- Miller, P.A., Eisenberg, N. Shell, R. ve Fabes, R. A. (1996) . Relations of moral reasoning and vicarious emotion to young children's Prosocial Behavior toward peers and adults". *Developmental Psychology*, 32(2), 210-219.
- Miller, K., Stiff, J. ve Ellis, B. H. (1988). Communication and empathy as precursors to burnout among human service workers. *Communication Monographs*, 55, 250-265.
- Mussen, P. ve Eisenberg, N. (1977). *Roots of caring, sharing, and helping*. San Francisco: Freeman and Company Pub.
- Pennington, D.C., Gillen, K. ve Hill, P. (1999). Social psychology, Great Britain
- Roberts, W. ve Strayer, J. (1996). Empathy, emotional expressiveness, and prosocial behavior. *Child Development*, 67, 449-470.
- Sargın, N. (1993). *Rehber öğretmenlerin empati düzeylerinin geliştirilmesine ilişkin bir model önerisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). DEÜ, İzmir.
- Stiff, J.B., Dillard, J.P., Somera, L., Kim, H. ve Sleight, C. (1988). Empathy, communication, and prosocial behavior. *Communication Monographs*, 55, 198-213.
- Strayer, J. ve Roberts, W. (1989). Children's empathy and role taking: Child and parental factors, and relations to prosocial behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 10, 227-239.
- Stumer, S., Synder, M. ve Omoto, A. M. (2005). Prosocial emotions and helping the moderating role of group membership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3), 532-546.

- Van der Mark, I. L., Van der IJzendoorn, H. M. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2002). Development of empathy in girl during the second years of life: associations with parenting attachment, and temperament. *Social Development*, 11(4), 451-467.
- Vitaglione, G. D. ve Barnett, M. A. (2003). Assessing a new dimension of empathy: Empathic anger as a predictor of helping and punishing desires. *Motivation and Emotion*, 27(4), 301-325.
- Walter, G. S. ve Finley K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 55(4), 729-748.
- Young, S. K., Fox, N. A. ve Zahn-Waxler, C. (1999). The relations between temperament and empathy in 2 years-olds. *Developmental Psychology*, 35(5), 118.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M. ve Brady-Smith, J. (1977). Perspective taking and prosocial behavior. *Developmental Psychology*, 13(1) 87- 88.
- Zahn-Waxler, C. ve Radke-Yarrow, M., Wagner, L. ve Chapman, M. (1992). Development of concern for others. *Developmental Psychology*, 28(1), 126-136.